

Dr. K. Farkas Claudia

Pedagógiai utak és tévutak Olaszországban a múlt század első felében

adjunktus

Pécsi Tudományegyetem, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar

Szak- és Továbbképző Intézet

7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/B.

e-mail:

farkas.claudia@feek.pte.hu

Kulcsszavak: diktatúra, reformpedagógia, iskolapolitika, nacionalizmus, „kettős nevelés” paradigmája

Abstract

Mussolini „feketeinges diktatúrájában” az iskolaügy nem jellemezhető egyszerűen fekete-fehér ecsetvonásokkal. Az iskola világában fura módon éltek együtt a fasiszta vezényszavak és a korszak modern pedagógiai áramlatai. Ezt az iskolát a kritikai gondolkodás hiánya jellemezte, az elkeseredett nacionalizmus, világát pedig átjárta-rothasztotta a fasiszta ideológia.

Abstract

In Italy between the world wars the school was the instrument of the fascist propaganda. The school fascisizing was a long process. Italy's education system evoked the militaristic terminology. Schools taught children to be creatures of the state. Carefully-designed, state-sponsored, quasi-military youth organizations were established. Mussolini built himself up as a cult figure. He justified his power by depicting himself as a great leader and defender of social morality. In the end, Mussolini's educational system wreaked the same havoc caused by all forms of totalitarian inculcation.

A fasiszta Olaszországban a fiatalok nevelésének ügye politikai kérdéssé vált, az iskola világában azonban végig kitapintható volt az ún. „kettős hatalom”. Fura módon éltek együtt a fasiszta vezényszavak és a pedagógiai aktivizmus, vagyis a korszak modern pedagógiai áramlatai és a fasiszta ötletek. A gyerekek „kettős valóság” részesei voltak: az „átideologizálás”, a fasiszta indoktrináció és a humanista kultúra találkozásának részesei és elszenvedői. Iskola és kormány kettős kapcsolatára különös példa, ami Olaszországban megtörtént, hogy a szabadság, az eredetiség, a spontaneitás szinte természetesen tudott együtt élni az „egyenruhás iskolával”. Még azonban azokban az években is folytak pedagógiai viták, amikor a fasiszta ideológia penetrációja a legerősebb volt (Tognarini, 2002).

A rendszer iskolai téren megvalósuló ideológiai útkeresését (/keveredését) példázza a fasiszta hatalomátvételt követő esztendő oktatási reformja. Az 1923-as reformelképzelések kidolgozása egy alapvetően liberális érzelmű filozófus, Giovanni Gentile nevéhez fűződik. Oktatási miniszterként „ad honorem” csatlakozott a mozgalomhoz, elképzeléseit azonban nem a fasizmus ihlette. Reformjának összetettség, tekintélyuralom és elitképzés jelentették tengelyét. (Gentile, 1923.) Iskolája azonban anakronisztikus volt a rendszer számára, mert a „szabadság” szó bizonyos szinteken masszívan volt jelen, így például az elemi oktatás terén (Colombo, 2004).

Az általános iskolákban Gentile reformpedagógiai elképzeléseknek engedett utat (Citi, 2004). Sőt, elismerte, hogy az ötletek legnagyobb része nem a „marcia su Roma” után született meg, hanem szinte mindet tárgyalták, vitatták és hirdették Itáliában már jóval a háború előtt (Gentile, 1923). A Gentile-reform valójában felhasználta „az új iskolák” didaktikai tapasztalatait és adoptálta fő direktíváit. A program elemi iskolákat érintő részeinek kidolgozását az oktatási miniszter Giuseppe Lombardo Radicére bízta, aki a reformpedagógia büvkörében élt. Az 1923-as reformprogramok a szó legszorosabb értelmében felforgatták a hagyományos didaktikát, mert az érdeklődés középpontjába tanár helyett a diákot helyezték. A didaktika új értelmezést nyert, a „tanítás művészete” helyett a „diák megfigyelése, ösztönzése” lépett előre. Újszerű tanári szerep fogalmazódott, mely abban áll, hogy segítenie kell a diákok kreatív tevékenységeit, ösztönöznie kell őket az önálló gondolkodásra. Lombardo Radice egyenesen arra törekedett, hogy minden iskolába bevigye a pedagógiai aktivizmus szellemét (Turi, 1995).

Erre szükség is volt, hiszen Olaszországban akkoriban nagy problémát jelentett a kulturális elmaradottság és az analfabétizmus (Pruneri, 2006). Az élet és az iskola között széles szakadék tátongott. Sokan bírálták, hogy a diákok nehezen értik meg és tanulják meg a sok tényanyagot, túl absztrakt a kapott tudás, és nagyon messze van a diákok szellemétől és érdeklődésétől. Jogos volt a kritika, miszerint a hagyományos iskolában a gyerekek folyamatosan a tanártól függenek, passzív szerep jut nekik, fizikai mozdulatlanságra ítélve csak ülniük kell és befogadni az ismerethalmazt. A fizikai mozdulatlanság azonban a legszorosabb kapcsolatban van a szellemi mozdulatlansággal, mert megtiltja a diáknak, hogy a valósággal sokoldalú kapcsolatba lépjen. A tanár és a diák közti függő viszony önmagában is passzívvá teszi a gyerekeket. Megfogalmazódott, hogy új tanítási módszerekre van szükség. A pedagógiai és didaktikai javaslatok az aktív tanulásra helyezték a hangsúlyt, a tanártól vezető, segítő, facilitátor szerepet vártak el, és kimondásra került, hogy az önállóan megszerzett tudás a legfontosabb.

Lombardo Radice-nek több ötletadója is volt. A félsziget ugyanis a múlt század elejétől forrongó újítások színtere volt, a pedagógiai aktivizmus jegyében. (Mészáros, Németh és Pukánszky, 2004.) Gyakorló pedagógusok kísérletei tartoztak ide, amelyek kifejezetten forradalminak számítottak. Közös volt bennük, hogy varázsszavuk a „szabadság” volt. Hadat üzentek a lexikális tudást felmagasztaló iskolának, az „aktív elsajátítás”/„aktív tanulás” elkötelezettjei voltak, a gyermeki érdeklődésre és a gyermek önálló kereső-kutató tevékenységére helyezték a hangsúlyt, ellentétben a könyvszagú és mnemonikus (az emlékezőtehetséget előtérbe helyező) tanulással. A verbalizmus és az elvont tudás helyett a közvetlen tapasztalatról, a kísérletező jellegről, a folyamatos kutatás-kérdezés fontosságáról beszéltek. Az iskolából kísérletező terepet akartak varázsolni, ahol a diákok közvetlenül figyelhetik meg és próbálhatják ki a dolgokat, de széles teret engedtek a testi és művészeti nevelésnek is, a zenének, a rajznak, a költészetnek is.

A legnagyobb hatású és legtöbb hívet gyűjtő kísérlet, amelynek az 1923-as reform éveiben is sok támogatója volt, az 1911-ben létrejött milánói „La Rinnovata” (Burza, 1999.) Ez volt a „scuola nuova” („új iskola”) teljes és tökéletes modellje. Giuseppina Pizzigoni kísérleti terepként működő iskolájában az volt a legfontosabb, hogy kiszélesítsék a gyerekek látószögét). Az absztrakt dolgok helyett a világgal való közvetlen kapcsolatra törekedtek, mondván, így a dolgok érthetőbbé válnak. Az ember és természet közötti kapcsolatra helyezték a hangsúlyt, a természet megfigyelésére, a látottak általánosítására. Pizzigoni a megértési folyamatban a tapasztalat fontosságát emelte ki. Legfontosabbnak azt tartotta, hogy az iskola legyen nyitott a világra, az életre. Itt a diák a saját erejével szerezte a tudást, folyamatosan megoldásra váró feladatokkal került szembe, amelyek bennük élénk érdeklődést tartottak fenn. A verbalizmust és a könyvszagú iskolát tarthatatlannak ítélte (Scarzella, 1998.)

A milánó Ghisolfa negyedben működő „La Rinnovata” a reform után is folytatta munkáját, nagy sikerrel. Lombardo Radice szerint tele volt élettel: Olaszország legszebb iskolájának nevezte. Adolphe Ferrière is felkereste és tanulmányozta a Giuseppina Pizzigoni által megálmodott és életre keltett iskolát. Olyan sikert tudhatott magáénak, hogy 1926-tól a Pizzigoni Módszert pedagógiai kurzusokon tanították, az Itália legtávolabbi helyeiről ide érkező tanítóknak. Lombardo Radice azon kesergett, hogy a külföldiek csak a Montessori-módszert ismerik, fel kellene fedezniük a Pizzigoni-módszert is.

Agro Romano-ban és Paludi Pontine-ben is voltak új iskolák, a költő, Giovanni Cena kezdeményezésére. Favágóknak és a pásztoroknak létesítették, akik Róma „ajtájában” éltek. Itt a probléma teljesen más: arról volt szó, hogy visszahívjanak a civilizációba olyan embereket és fiatalokat, akik magányukban elvadultak, nomád módra élnek, mert nincs saját földjük. Didaktikai szempontból az egyik legjelentősebb dolog az volt, hogy teret adtak a dialektust használatának.

Virginia Povegliano-Lorenzetto egy római iskolában valósította meg elképzeléseit, a „Scuola Regina Elena”-ban, a Via Puglie-n. Amit létrehozott, igazi kovásznak számított a főváros iskoláiban, de az iskolai hatóságok mégsem pártfogolták. Nagyon modern módszerekkel dolgozott, úgy mint az önálló munka, kooperatív technikák, nem volt ismeretlen előtte, amit ma úgy nevezünk, hogy epochális tanulás, de az interdiszciplináris megközelítés sem. A megfigyelésre, a kutatásra ösztönözte diákjait, felismerte a művészeti nevelésben rejlő erőt is. Kísérletének 1923 augusztusában bekövetkezett korai halála vetett véget (Gigante, 2007).

1924-ben Ciociara-i tanárok népes csoportja nagy érdeklődéssel fogadta a pedagógiai kísérletéről szóló hírt, amit egy tanítónő vitt véghez, Caterina Ravello. Ő is jóval az iskolai reform előtt fogott munkához. Sokat ért a kísérlete, fényt, szabadságot és levegőt vitt az iskola világába. 1920-1921-ben egy Ciociara-i iskolában „kísérletezett”, mintegy hetven tanulóval, három osztálynyi kisgyerekekkel. A gyerekek analfabéták voltak és nagyon egyszerűek. Azt sem tudták, mit jelent a tanulás. Caterina Ravello fejében Tolsztoj és Montessori tapasztalata járt. Iskoláját nem a „tekintély, engedelmesség, szidalmak” hármására építette fel, hanem a „szabadságra”. Azt vallotta, hogy őt a „szabad iskola” ösztönözte. Jelmondatai az alábbiak voltak: „Az én diákjaim azt csinálnak, amit akarnak.”

Iskolájában ismeretlen volt a büntetés. A gyerekeknek azt mondta, úgy jöjjenek az iskolába, mintha ünnepségre jönnének. A szabadságot adta diákjainak. Ravello-nál a „szabadság” nem fegyelmezetlenséget jelentett, hanem azt, hogy az iskolában a gyerekeknek teret ad a spontaneitásra, az önkibontakoztatásra. Azt akarta elérni, hogy a gyerekek szeressék meg a tanulást, tanulják meg, mit jelent a komoly munka, tiszteljék a másikat. A gyerekeket az örömmel végzett munkára akarta megtanítani. Pedagógustársainak ezt javasolta, hogy a gyerekeket ösztönözzék a jóra és hagyják egyedül cselekedni.

A fasizálás intenzívebbé válása megakasztotta és elsorvasztotta az önálló pedagógiai gondolkodást. A „fasiszta pedagógia” képviselői a korszak európai pedagógiai áramlatait heves kritikával illették. Természetesen Mussolinit tartották a legnagyobb modern pedagógusnak. Nem tudtak kapcsolódási pontot találni a diák szabadságát középpontba tevő modern pedagógiával, amelyre úgy tekintettek, mint az anarchizmus és a kommunizmus melegágyára, amely veszélyes magnak készíti a talajt. A reformpedagógiák elveiben csatakiáltást hallottak a fasizmus ellen. A didaktikai elnevezések különbözősége mögött valóban áthidalhatatlan politikai különbségek voltak (Isnenghi, 1979).

Ezzel magyarázható, hogy az új utakon járó iskolákra mind szigorúbb kontroll nehezedett. 1928-tól a Közoktatási Minisztérium a királyság teljes iskolarendszerét ellenőrizte, de: működhetek. Igaz, a rezsím szándékainak és a tanárok pedagógiai szándékainak együttélése nem volt éppen zavartalan: a „hinni, engedelmeskedni, harcolni” és a „tökéletessé nevelni, nagyszerűvé nevelni” jelszavak között kiáltó ellentét feszült.

A Gentile-reform alapvonalainak „kiigazítása” 1925-ben vette kezdetét. Mussolini riadót fűjt, új politikát hirdetett, hogy az iskolát szorosabb együttműködésre bírja a rezsimmal. 1925. január 3-i beszédében úgy fogalmazott, hogy meg kell teremteni a fasiszta iskolát. A Gentile-reformot addigra már kiüresedettnek tartotta, idejétmúltnak, olyannak, aminek már nincs célja. Az 1923-ban meghirdetett elveket már alkalmatlannak találták arra, hogy olyan katonákat és híveket „neveljen”, amelyekre a rendszernek szüksége van. A Duce az iskolától azt várta el, hogy hűen és hittel kövesse a fasiszta eszméket, és minden oktatási szinten az olasz fiatalságot a fasizmus megértésére nevelje. A rezsím kiépülésével, a totalitarizációval párhuzamosan történt a politika bejutása az iskolafalak mögé, a következmény pedig a pedagógia elfajzása lett, kivetkőzése önmagából (Tognarini, 2002). Igazi és tényleges politikai beavatkozásról volt szó, mert az iskola és a rezsím szándékai nagyon távol voltak egymástól. A Duce az iskolának alárendelt szerepet szánt. Magáévá kellett tennie a rend, fegyelem, hierarchia eszméit és alkalmazkodnia kellett. Az „Új Olaszok” formálásának, nevelésének színterévé vált (Mazzatosta, 1978).

1926-ban megszületett a „hiányzó láncszem” a párt és az iskola között. Az iskola fasizálása következő etapjaként létrehozták az „Opera Nazionale Balilla”-t (Nemzeti Balilla, rövidítve ONB). A „Balilla” szó a Battista dialektális beceneve. Giovanni Battista Perasso a hagyomány szerint 1746. december 5-én Genovában egy kő elhajításával adott jelt az osztrák csapatok elleni támadásra. Eképp a Balilla figurájában konkretizálódott az új generációk mussoliniánus víziója. A „Balilla” a nép hőse lett, aki szembeszállt az idegen elnyomással. Alakja a nemzet himnuszának negyedik strófájában is megjelent.

Az új koncepció szerint az iskolának a tanításon felül „emelkedettebb” céljai is vannak, például „fasiszta állampolgárokat” nevelni. A Közoktatási Minisztérium részéről sürgették az együttműködést a Balilla-val, hogy segítsék az iskola nevelő tevékenységét, vagyis az iskolai fasizálás hiányosságait az ONB-nek kell kipótolnia. A fasiszták nagyon büszkék voltak a Balilla létrehozására. Az ONB-t úgy hívták, hogy a „Duce szeme fénye” (Isnenghi, 1979).

Lassan-lassan a városok és községek épületeket emeltek Balilláiknak. Gombamód keltek ki a földből a „Casa dei Balilla”-k, a szervezetek közösségi színterei. A „Balillák Házai” tornatermeknek adtak helyet, fedett és fedetlen uszodáknak, színházaknak, de könyvtárak, vívótermek is működtek bennük, a fiatalok fizikai és morális fejlődését segítő. A fiatalokat arra készítették fel, hogy „veszélyesen kell élni”, „nagy, kemény, szívós, állhatatos, nagy életerővel rendelkező néppé” kell válni, mert ez a Duce akarata. A fiatalok fizikai és erkölcsi támogatása, fejlesztése céljából létrehozott ONB-t a fasiszták szerint történelmi analógiák nélküli, olyan eredeti ötletnek gondolták. A fasizmus ideáljait és elveit közvetítő „láncszem” a tanároknak új feladatokat adott: a tanításon kívüli ONB-s aktivitás „hivatali kötelességgé” vált. A didaktikai aggodalmakat felváltotta más, például a tanórán kívüli tevékenységek szervezése. Az iskolaépületek adtak színteret az ONB gyűléseinek, vezényelniük kellett a Balillákat. Az igazgatóknak és tanároknak közvetlen meggyőződéssel kellett (volna) elősegíteniük a taglétszám növekedését. Az iskolaépületeket és a tornacsarnokokat az iskolák rendelkezésre kellett bocsátaniuk a gyűlések számára (Schleimer, 2004).

A rezsím retorikája kisajátította a Balilla figuráját és nemes cselekedetét, mítoszt formált belőle, a gyermekek számára a hősiesség magatartás szimbólumává akarták tenni, akihez minden olasz kisgyerek szeretett volna hasonlítani. Az olasz nép legendás hősiességét üzenté a világnak és Olaszország fiataljainak. Az ONB és az iskola közös pillanatokat éltek át: a taggá nyilvánítás és a „Balillák nemzeti napja” a fasizálás kezdeti lépéseit jelentették, amely – a Duce szándékai szerint – a férfiakból „hős katonákat”, a nőkből pedig kitűnő háziasszonyokat nevel, vagyis az Új Olaszország hőseit. A kis Balilláknak igazolványuk is volt, ez további súlyt adott a Balilla-létnek. A tanítók szokás szerint elmesélték a gyerekeknek a Balilla történetét, tőlük kapták meg tagsági könyveiket. A kis Balilláknak esküt is kellett tenniük. A családok kötelessége volt a tagdíj befizetése. Akinek a szülei nem tudták kifizetni, azoknak osztálypénzből fizették ki (Tognarini, 2002).

Az iskolai fasizálás erősödésével párhuzamosan az iskolákban több rendezvényt szerveztek, amelyben a rezsímet éltették. Ez nem meglepő, hiszen amikor a diákok együtt voltak, kitűnő lehetőség nyílt a politizálásra. A tanároknak kijelölték az alapvonalakat, hogy milyen magatartást várnak el tőlük az iskolán belül és kívül. Fontos volt, hogy mindig „fasiszta szellemben” munkálkodjanak. Diáknak és tanárnak át kellett volna éreznie a fasiszta

szellemet, a nevelőktől fegyelmezettséget és öntudatos magatartást vártak el, a rezsím odaadó szolgálatát. Az iskolán kívüli, fiataloknak szóló szervezetekben való részvétel mellett egyéb, iskolát támogató tevékenységekből is ki kellett venni a részüket. A nevelőnek egyértelműen fasiszta hitűnek kellett (volna) lennie. A tanári szabadság tehát drámaian leszűkült. Ennek az iskolának a célja már a „fasiszta ember” kinevelése volt, aki bátor, vakmerő, hős, félelmet nem ismerő. Abszurd, hogy az átideologizálás sikere érdekében olyan didaktikai módszereket is alkalmaztak, mint a reformiskolákban szokás. A cél szentesítette az eszközt (Isnenghi, 1979).

A gyerekeket ezer hatás érte, és mind egy irányba ható. A Duce szavai fogadták őket az iskolában: „Ti vagytok az élet hajnala, a haza reménysége, de mindenekelőtt a holnap hadserege.” Az iskola a fasizálás eszközévé vált. Egyértelmű volt, hogy az iskolát a fasiszta szolgálatának tekinti a Duce. Az iskolában folyó átideologizálást a fasiszta elvek „törvényesítették”. Oktatási cél lett, hogy a gyerekeket a fasiszta szolgálatára neveljék.

1928-tól következetes és makacs fasiszta beavatkozás színterei voltak az olasz iskolák. A fasizálás a módszertan, a tanítási tartalmak, a rádió és iskolamozi segítségével történt. A legnagyobb figyelemben az elemi iskolák részesültek, mert ebből volt a legtöbb. A propaganda próbálta meggyőzni a gyerekeket, akiket könnyen tudtak manipulálni és alakítani (Mazzatosta, 1978.)

Amikor 1929-ben a Közoktatási Minisztérium átalakult „Nemzetnevelési Minisztériummá”, nem csupán egyszerű névváltoztatásról volt szó. Sokkal többről. Mussolini szerint az államnak joga és kötelessége, hogy nevelje a népet. Az elemi és középiskolai tanároktól fasiszta hűségesküvet vártak el. Az iskola szépen-lassan kaszárnya jellegűt öltött. A nyílt militarizálásra példa, hogy az iskolákban meghonosították a „római köszöntést”, majd a római menetelést vezették be nemcsak az ünnepségeken, de a sétákon is. 1931-től a rezsím hűségesküvet követelt az egyetemi oktatóktól. 1935-től, Cesare Maria De Vecchi miniszterségével kezdődően pedig Olaszország megismerhette, mit jelent az „igazi fasiszta iskola”.

A fasiszta időszámítás szerinti XV. évben, 1937-ben a Duce akaratából került megszervezésre a GIL (Gioventù Italiana del Littorio). A fasiszta rezsím fiatalokat tömörítő szervezetét a Fasiszta Párt kebelében létesítették, a pártnak közvetlenül volt alárendelve. A GIL mottójául a következő szolgált: „Hinni, engedelmeskedni, harcolni”. A feladata a fiatalok kiképzése volt szellemi téren, a sport és az előzetes katonai kiképzés vonatkozásában. Tornafoglalkozásokat tartottak az elemi és a középiskolákban a Nemzetnevelési Minisztérium utasításai szerint, kurzusokat, utazásokat szerveztek. A paramilitarista jellegű GIL közvetlenül együttműködött a hadsereggel. A fiatalok fasiszta szervezetei garanciát jelentettek a politikai szocializációra (Schleimer, 2004).

Messze már az az idő, amikor az olasz iskoláról Mussolini úgy beszélt, mint amely „veszélyes közönyt mutat a politika iránt.” Az iskolának a párt mutatott utat, miként lehet a kisgyermeket „jobbá és méltóbbá” nevelni. A Duce iskolája „homo novus fascista”-kat formált. Minden alkalmat megragadtak az ideologizálásra, a gyerekek körül mindent fasiszta eszmények hatottak át, az egész iskola erről beszélt nekik. A gyerekek életének minden pillanatát megfelelő alkalomnak tartották arra, hogy a fasiszta forradalom jelentőségét hangsúlyozzák. A tanítási-tanulási folyamat, de még a legegyszerűbb és legelemibb dolgok is ezt közvetítették. Az iskola tehát megvalósította, amit a „Gondviselés embere” megkövetelt,

hogy itt a gyermekek a „fasizmus történelmi levegőjét” szívják magukba, és a fasiszta értékekre és magatartásmintákra szocializálták őket.

A gyerekeknek azt tanították, hogy az államban ugyanolyan engedelmes állampolgárok legyen, mint amilyen engedelmesek gyerekként a családban. Engedelmeskedni kell a gyárban és a hadseregben is. A hitre, a szeretetre, az engedelmeskedésre, az önfeláldozásra ösztönözték őket (Cavaleri, 2006). Az olasz hagyományokhoz tartozó értékeket hangsúlyozták, hogy aztán saját hasznukra fordítsák. A családon belüli szerepek is a manipuláció eszközei lettek. Az olasz nők egyik legfőbb feladata a fasiszta megközelítés alapján az volt, hogy felkészítsék fiaikat arra, hogy erős és dicső katonákká váljanak.

A politikai propagandát szolgálta a rádió bevezetése az iskolákban. A gyerekekre varázslatos hatást gyakorolt. A didaktika megújítását is jelentette, ügyesen felhasználva. De mindenekelőtt a párt hangját terjesztette Itáliában, a még érintetlen lelkekben segített felkelteni a fasiszta célok iránti érdeklődést.

Az iskolai olvasmányoknak és a diktálásoknak Mussolini élete visszatérő tárgya volt. A nevelési folyamat részét jelentették a kitalált történetek, természetesen fasiszta ideáloknak megfelelő részekkel dúsítva. A gyermek Mussolinit próbálták közel vinni a kis olvasókhöz. A történetekben hangsúlyosan szerepelt, hogy az ország vezére egyszerű, vidéki családból származott, társadalmi státusza a kispolgár és a munkásság közé tehető, szigorú nevelésben részesült, apai szigor és az anyai szeretet egyszerűsége és komolysága vette körül kiskorában, akit bátorságra, kitartásra neveltek. A gyerekekhez közel álló történetek is elsősorban a bátorságra helyezték a hangsúlyt (Isnenghi, 1979).

A Ducéről szóló történetek különleges ember képét adták a gyerekeknek. Felemelkedése mindenkiben azt a reményt kelthette, hogy javíthat társadalmi helyzetén. De volt egy nagy különbség. Mussolini a gondviselés segítségével vitt végbe nagy dolgokat, ezt nem csinálhatja bárki. Mussolini arcképe gyakran volt az újságok címlapjain és a gyerekek füzetein. Igazi mítosz formáltak köré (Cavaleri, 2006).

Mussolini új értékek és minták forrásává vált. A gyerekek átnevelése a fasizált iskola feladata volt, karöltve és megerősítve a fiatalok fasiszta szervezeteivel. Az oktatási szabadságot korlátozhatta a rendszer, de nem tudott mit kezdeni azzal, hogy sok nevelő lepergette magáról a fasiszta jelszavakat. Az osztálytermekben azonban a fasiszta „felszín” alatt megmaradt a humanista nevelés is. Kreativitásra, dialógusra, a másik tiszteletére is nevelték a gyerekeket. Az iskolán kívüli elfoglaltságok a „Hinni, engedelmeskedni, harcolni” jelszó körül forogtak. A családok sem könnyítették meg a fasiszta pedagógusok dolgát. A fasizálás így nem vált teljessé. A tanárok egy más kultúra hordozói voltak, mint a fasizmus. Nem felejtődtek el a reformelképzelések sem, a legabszurdabb talán az, amikor az „új iskola” didaktikai módszerével tanították a fasiszta tartalmakat (Burza, 1999).

Nagyon sok múlt a tanítókon és tanárokon. A tanítói mesterség nem volt könnyű: tisztelniük kellett a szabályokat, amelyekből jó néhány volt, alkalmazkodni, elfogadtatni magukat, tekintélyt szerezni, és tiszteletet. Sok feladatuk adódott a tényleges feladatkörön túl. Elszigeteltségben, sok esetben az eszközök és az infrastruktúra abszolút hiányában kell dolgozniuk. Dolgozni csak úgy lehetett, ha valaki elfogadta a rendszer szigorát és nem kérdőjelezte meg az ideológiát (Gigante, 2007).

A gyerekek a fasiszta iskola áldozatai lettek. Ezt az iskolát a kritikai gondolkodás hiánya jellemezte, az elkeseredett nacionalizmus, világát átjárta-rothasztotta a fasiszta

ideológia. A gyerekek kicsik voltak ahhoz, hogy lássák az ideológiát a Balilla-egyenruha mögött. A fasiszta indoktrinációnak köszönhetően lelkesedtek a Duceért, elhitték, hogy a haza javát szolgálja, mind hatalmasabbá akarja tenni az országot. Sokan csak a faji törvények idején kezdték megérteni a dolgokat és lettek a rendszer ellenségei (Tognarini, 2002).

Irodalom

Burza, Viviana (1999): *Pedagogia, formazione e scuola. Un rapporto possibile*. Armando Editore, Roma.

Cavaleri, Paolo (2006): *Eravamo tutti Balilla. Dalle scuole del Duce al Lager*. Mursia, Milano.

Citi, Dianora (2004): *Giovanni Gentile, filosofo italiano*. Rubbettino Editore srl, Catanzaro.

Colombo, Katia (2004): *La pedagogia filosofica di Giovanni Gentile*. Franco Angeli, Milano.

Di Riella Galati, Amadeo (2009): *Alcuni uomini politici del mio tempo*. BiblioBazaar, LLC.

Gentile, Giovanni (1923): *La riforma dell' educazione. Discorsi ai maestri di Trieste*. Gius. Laterza e Figli, Bari.

Gigante, Loredana (2007): *Storia della pedagogia*. Alpha Test, Gli Spilli.

Isnenghi, Mario (1979): *L' educazione dell' italiano. Il fascismo e l' organizzazione della cultura*. Capelli Editore, Bologna.

Mazzatosta, Teresa Maria (1978): *Il regime fascista tra educazione e propaganda 1935-1943*. Nuova Universale Capelli Editore, Bologna.

Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla (2004): *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris, Budapest.

Pruneri, Fabio (2006): *Oltre l'alfabeto: l'istruzione popolare dall'Unità d'Italia all'età giolittiana: il caso di Brescia*. Vita e Pensiero, Milano.

Schleimer, Uta (2004): *Die Opera Nazionale Balilla bzw. Gioventù Italiana del Littorio und die Hitlerjugend: eine vergleichende Darstellung*. Waxmann Verlag, Münster.

Tognarini, Ivano (2002): *Il vecchio libro. La scuola del ventennio fascista: Balilla e Piccole Italiane, soldati e massaie*. Edizione Polistampa, Firenze.

Turi, Gabriele (1995): *Giovanni Gentile: una biografia*. Giunti Editore, Firenze.